Maria Montessori

OBLIKOVANJE ČOVJEKA

Naslov izvornika:
Maria Montessori, *Formazione dell'uomo*
Milano, 1949.

Nakladnik i copyright za hrvatsko izdanje:
© 2026 by SALESIANA d. o. o.
Omiška 8, Zagreb
salesiana@salesiana.hr
www.salesiana.hr

Za nakladnika: Mihovil Kurkut
Urednik: Matija Janeš

Prijevod s talijanskoga: Lea Hlad Salijević
Lektura: Ivana Rimac
Oblikovanje naslovnice: Hrvoje Orlović
Prijelom: Salesiana d. o. o.
Tisak: Og grafika d. o. o., Jastrebarsko

ISBN 978-953-205-320-3

Republika Hrvatska Ministarstvo kulture
Republic of Croatia Ministry of Culture

Knjiga je objavljena uz financijsku potporu
Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske.

Maria Montessori

OBLIKOVANJE ČOVJEKA

sal. esi ana

Zagreb, 2026.

Urednikova riječ

Djelo *Oblikovanje čovjeka* Maria Montessori objavila je 1949. godine, pred kraj života, vrativši se u Italiju nakon dugih godina izbivanja i izgnanstva uoči, tijekom i nakon Drugoga svjetskog rata. Iako maleno opsegom, jedno je to od onih djela u kojima je M. Montessori htjela sažeto predstaviti svoja glavna odgojna otkrića i odgovoriti na pitanje, koje je tek nazirala – tko je dijete? Nekoliko godina nakon njega pojavit će se najpoznatija autoričina djela *Otkriće djeteta* i *Djetetov um*.

U tome svojem poznom spisu *Oblikovanje čovjeka*, napisanom čitljivim jezikom jer se djelomice oslanja i na autoričina predavanja, M. Montessori vraća se početcima svojih pedagoških istraživanja i sažima svoju metodu u pristupu maloj djeci. Zanimljivo je čitati na kakav je otpor i pritužbe, napose iz znanstvenih i vjerskih krugova, autorica nailazila. Mogli bismo reći da ni danas, iako je njezina metoda postala planetarno poznatom, ne prestaju napadi s tih dviju strana. Tako su joj, primjerice, spočitavali da svojom preoptimističnom slikom djeteta protuslovi nauku o istočnome grijehu, a ukidajući kaznu kao odgojni postupak navodno otežava moralni odgoj koji, u okrenutosti nebu, uvijek mora počivati na pojmovima kazne i nagrade.

U ovome djelu Maria Montessori bavi se ranim dječjim razvojem. Tražeći glavnu tematsku okosnicu, u uvijek bogatu spletu sadržaja i odgojnih bljeskova, u ovoj bismo knjizi izdvojili autoričino zanimanje za proces učenja jezika. U glavnome dijelu knjige, podijeljenom u tri poglavlja, autorica izlaže svoja iskustva učenja pisanja i čitanja djece predškolske dobi, izazovna i začudna čak i za današnje vrijeme. U dodatku pak knjige pokazuje koje bi društvene plodove na svjetskoj razini mogao imati njezin pristup djeci i njezina otkrića.

Proučavajući dječje ponašanje, Maria Montessori uočava prirodni red koji upravlja djetetovim razvojem i sklonostima, kao što upravlja cijelim svemirom. Na odrasloj je osobi da otkrije taj red, tu dječju urođenu stvaralačku sposobnost, i da osigura uvjete da se ona ostvari u slobodi. Priroda oblikuje, »formira« dijete, budućega čovjeka i cijelo čovječanstvo, i odatle naslov ove knjige. Priroda je, a mogli bismo dodati i njezin inteligentni Stvoritelj, najbolji odgojitelj djeteta, a samim time i čovjeka. To je ukratko odgojna filozofija Marije Montessori, naizgled jednostavna i samorazumljiva, ali za nju je trebala izliti litre i litre tinte te uložiti tolike godine truda da svijet to pomalo počne shvaćati. Zato se ta tema stalo iznova ponavlja u knjigama Marije Montessori. Čak ju ni mi danas ne prihvaćamo lako, sa svojim »slijepim pjegama« u očima srca, i zato se vraćamo knjigama talijanske pedagoginje i iščitavajući ih pokušavamo primijeniti njezino znanje i mudrost u odgoju naše djece i djece koja su nam povjerena.

Uvod

PREDRASUDE I MAGLICE

Proturječja

Koliko li je godina prošlo otkako smo započeli svoj rad! Godine 1907. otvorena je prva Dječja kuća, a ubrzo nakon toga nova zamisao i novi pristup u odgoju djeteta proširili su se cijelim svijetom. Prošlo je dakle već četrdeset godina. U tome su se razdoblju zbila dva velika europska i svjetska rata, a ipak se nije ugasio odgojno-obrazovni pokret koji je u mnogim zemljama pustio čvrste korijene.

Danas smo, više nego ikada, uvjereni u važnost odgoja djeteta. Zato želimo svojemu radu dati novu snagu i stvarno pridonijeti obnovi ovoga napaćenog čovječanstva, koje kao da su slomile najstrašnije ljudske kataklizme u povijesti.

Osjećam da vam se obraćam kao snažnoj zajednici koja mora nastaviti svojim putem i koja, premda mlada i jaka, i te kako treba vjeru i nadu.

Ovdje želim ponuditi nekoliko smjernica koje nam mogu pomoći u našem radu. Jer kad govorimo o onome što se naziva »montessorijskim školama« i »metodom M. Montessori«, susrećemo se s mnogim poteškoćama, proturječjima i nesigurnostima. Pa ipak, škole nastavljaju djelovati unatoč ratovima i kataklizmama te se sve više šire diljem svijeta. Nalazimo ih čak i na Havajima, u Honoluluu usred oceana, nalazimo ih u Nigeriji među domorodcima, na Cejlonu, u Kini, među svim rasama i u svim zemljama svijeta.

Mislite li da postoje savršene škole među narodima Afrike, Indije ili Kine, kao i u svim takozvanim civiliziranim zemljama? Ako pitate »stručnjake«, reći će vam da ne postoji nijedna doista dobra škola. A ipak se svi slažu da je metoda M. Montessori danas najraširenija suvremena odgojna metoda. Zašto se onda širi, ako ne postoje savršeni uzori? Koliko li je samo zemalja promijenilo svoje zakone kako bi omogućile širenje montessorijske metode! Zašto se to događa? Na čemu se ona uopće temelji, kad iza nje ne stoje časopisi, javne kampanje ni organizirana društva koja bi bila potpuno usklađena i povezano djelovala?

Moglo bi se reći da je riječ o kvascu koji preobražava, o sjemenu koje vjetar raznosi na sve strane.

A ipak, ta se metoda često doživljava kao zatvorena i sebična, kao da želi djelovati samostalno i ne povezivati se s drugima. Međutim, nijedna druga metoda ne govori tako često o zajedništvu i miru u svijetu.

Koliko proturječja! Ne nazire li se u svemu tome nešto zagonetno?

Ipak, postoje i važni pedagoški pravci i ugledni odgojitelji koji to prepoznaju. Među njima je, primjerice, velika svjetska udruga *New Education Fellowship*, koja nastoji uskladiti montessorijsku metodu s drugim novim metodama koje se danas posvuda javljaju te omogućiti suradnju među njima. Sve je prisutnija potreba za jednim odlučujućim korakom: povezati i uskladiti napore svih onih koji su, na različite načine, pokušavali raditi na odgoju djece. Treba prekinuti izdvojenost metode, približiti ju znanstvenicima i, prije svega, sustavnije i dugotrajnije podučavati učitelje. Znam da se mnogi koji su posvetili život ovoj metodi upravo danas suočavaju s tim pitanjem suradnje.

Još je jedna zanimljiva okolnost to što se ova metoda, iako izvorno namijenjena dječjim vrtićima, postupno proširila i na osnovne škole, pa čak i na srednje škole i sveučilišta.

U Nizozemskoj danas postoji pet montessorijskih gimnazija. Njihova su postignuća toliko dobra da je nizozemska vlada odlučila ne samo novčano ih podupirati, nego im dati i potpunu samostalnost, kao i svim ostalim priznatim gimnazijama. U Parizu sam vidjela jednu privatnu montessorijsku gimnaziju u kojoj su učenici bili sigurniji u sebe, samostalniji i manje opterećeni strahom od ispita nego učenici drugih francuskih gimnazija. U Indiji se pak došlo do zaključka da su potrebna i montessorijska sveučilišta.

No ta se metoda raširila i u drugome smjeru: počela se primjenjivati i na djecu mlađu od tri godine. Na Cejlonu (današnja Šri Lanka) u naše se škole primaju djeca već s dvije godine, a javnost traži da se uključe čak i djeca od godinu i pol. U Engleskoj postoji velik broj jaslica koje rade po našoj metodi, a montessorijske jaslice osnovane su i u New Yorku.

Kakva je dakle ta metoda koja započinje s novorođenčadi, a može pratiti čovjeka sve do sveučilišta?

Kod drugih metoda to nije slučaj. Froebelova metoda odnosi se isključivo na djecu predškolske dobi, Pestalozzijeva metoda primjenjuje se u osnovnoj školi, a Herbartove metode vezane su ponajprije uz srednju školu. Isto vrijedi i za novije pristupe: Decrolyjeva metoda namijenjena je osnovnim školama, Daltonov plan uglavnom srednjim školama, i tako redom. Klasične su se metode s vremenom mijenjale, ali one su uvijek bile vezane uz određeni stupanj odgoja i obrazovanja. Metoda namijenjena jednoj dobi ne može se jednostavno primijeniti na drugu. Srednjoškolski se profesor, primjerice, ne bavi pitanjem odgoja u dječjem vrtiću, a kamoli u jaslicama. Svaka je dobna razina jasno odijeljena, a i metode kojih je danas sve više uvijek se odnose na jednu od tih jasno razgraničenih cjelina.

Reći da postoje gimnazije koje rade po Froebelovoj metodi djelovalo bi besmisleno, a tvrditi da je metode iz jaslica potrebno prenijeti na sveučilište zvučalo bi kao šala.

Pa zašto se onda ozbiljno govori o tome da se Montessorina metoda može primjenjivati na svim razinama odgoja i obrazovanja? Što se time zapravo želi reći? Što se doista podrazumijeva pod pojmom »metoda M. Montessori«?

Stalno se pritom povlače usporedbe i traže podudarnosti. Tako se, primjerice, uspoređuju engleske jaslice i montessorijske škole: uspoređuju se igračke, ali i način na koji se u tim ustanovama postupa s djecom, s ciljem da se sve to poveže i spoji u jednu cjelinu. U Americi su se takve usporedbe često radile kako bi se Froebelovi vrtići uskladili s Dječjim kućama. Uspoređujući naš didaktički materijal s Froebelovim darovima, došlo se do zaključka da je i jedno i drugo vrijedno te da bi ih bilo dobro koristiti zajedno. Ipak, tu je i nekoliko spornih sastavnica, primjerice bajke, igre pijeskom i uporaba pojedinih nastavnih materijala, o kojima se i danas mnogo raspravlja. Rasprave se vode i u osnovnim školama. Govori se o načinima na koji se uči čitati i pisati, o nastavi matematike, a osobito o tome što ustrajemo podučavati geometriju i druge sadržaje što ih se smatra prezahtjevnima za tu dob. U srednjim školama javljaju se nova neslaganja. Neki smatraju da ne posvećujemo dovoljno pozornosti športu, kao ni određenim oblicima rada koji bi nastavi dali suvremeniji oblik, poput mehanike i ručnoga rada. Sve to dodatno dolazi do izražaja zbog činjenice da programi montessorijskih škola moraju biti jednaki programima drugih srednjih škola jer u protivnom učenici ne bi mogli nastaviti školovanje na sveučilištu.

Ukratko, nalazimo se usred labirinta...

Što je montessorijska metoda?

Potrebno je u nekoliko jednostavnih i jasnih riječi objasniti što je to montessorijska metoda.

Kad bismo odbacili ne samo sam izraz »metoda«, nego i uobičajeno shvaćanje toga pojma, te umjesto toga govorili o pružanju pomoći čovjeku da razvije vlastitu osobnost i stekne samostalnost, kad bismo govorili o oslobađanju od zastarjelih predrasuda o odgoju, tada bi sve postalo mnogo jasnije. U središtu ne bi bila metoda, nego ljudska osobnost. To podrazumijeva zaštitu djeteta, znanstveno utemeljeno razumijevanje njegove prirode i društveno priznanje njegovih prava. Sve to treba zamijeniti različite i često proturječne načine na koje se odgoj dosad shvaćao.

A budući da je ljudska osobnost zajednička svakomu čovjeku – Europljaninu, Indijcu i Kinezu – svaka životna okolnost koja pomaže njezinu razvoju tiče se svih ljudi, u svim zemljama svijeta.

No što je zapravo ljudska osobnost? Kada ona nastaje? Kada čovjek postaje čovjek? Na ta je pitanja teško dati točan odgovor. U Starome zavjetu čovjek se pojavljuje kao odrasla osoba, dok se u Novome zavjetu pojavljuje već kao dijete. Ljudska je osobnost jedna jedina, u različitim razdobljima života. Koju god osobu promatrali, bilo to dijete u osnovnoj školi, mladi čovjek ili odrasla osoba, svi su oni nekada bili djeca. Iz djetinjstva prelaze u odraslost, pri čemu se ne prekida cjelovitost njihove osobe. Ako je ljudska osobnost jedna, ali prolazi različitim stupnjevima razvoja, tada mora postojati i odgojno načelo koje vrijedi za sve dobi.

Upravo zato u našim novijim programima dijete nazivamo Čovjekom.

Nepoznati čovjek

Čovjek koji dolazi na svijet kao dijete vrlo se brzo razvija, kao pravo čudo stvaranja. Novorođenče još ne zna jezik niti posjeduje obilježja kulture i običaja zajednice u kojoj se

rodilo. Nema razvijenu inteligenciju, pamćenje ni volju, kao ni sposobnost samostalnoga kretanja ili stajanja. Pa ipak, upravo se u tome novorođenčetu odvija istinsko psihičko stvaranje: već s dvije godine govori, hoda i prepoznaje svijet oko sebe, a oko pete godine doseže stupanj psihičkoga razvoja dovoljan za polazak u školu.

Danas postoji veliko znanstveno zanimanje za proučavanje dječje psihologije u prve dvije godine života, no tisućama i tisućama godina čovječanstvo je živjelo uz dijete, a da pritom gotovo nije primjećivalo to posebno čudo prirode, nastanak ljudske inteligencije i osobnosti. Kako se ona oblikuje? Unutar kojih procesa? Prema kojim zakonitostima?

Jer ako se cijeli svemir temelji na zakonitostima, nemoguće je da se ljudski um razvija slučajno, bez ikakva reda i pravila.

Sve se odvija unutar složenih razvojnih procesa te je i čovjek koji je s pet godina već postao inteligentno biće morao proći vlastiti put izgradnje i sazrijevanja. Može se reći da je upravo to područje još uvijek nedovoljno istraženo. U znanstvenim spoznajama našega vremena postoji praznina, neistraženo područje i velika nepoznanica koja se odnosi na sam proces nastanka i oblikovanja ljudske osobnosti.

Činjenica da se takvo neznanje održalo do danas, unatoč civilizacijskomu stupnju koji smo dosegnuli, mora imati neke duboke i skrivene razloge. Nešto je ostalo potisnuto u nesvjesnom, a oko toga se s vremenom stvorila tvrda kora predrasuda koju nije lako probiti. Zato znanstveno istraživanje golema i nepoznata područja što ga nazivamo ljudskim duhom nailazi na velike preprjeke. Znamo samo da u ljudskoj psihi postoji zagonetka do koje još nismo ozbiljno doprli, baš kao što smo donedavno znali vrlo malo o beskrajnim ledenim prostranstvima Južnoga pola. A onda je započelo istraživanje Antarktike i odjednom se ukazao

skriveni kontinent, pun čuda i bogatstava, s toplim jezerima i velikim živim bićima. No da bi se do toga došlo, trebalo je svladati debele slojeve leda i suočiti se s hladnoćom posve drukčijom od one na koju smo navikli. Na isti se način može govoriti i o istraživanju onoga »pola« ljudskog života koji predstavlja dijete.

Čovjek se u kasnijim životnim razdobljima (dijete, adolescent, mlada osoba, odrastao čovjek) pred nama pojavljuje kao nešto već dano. Shvaćamo ga onakvim kakav jest i prema tome ga prosuđujemo. Zato su i naši pokušaji da ga pratimo tijekom različitih dobi često samo iskustveni i površni. Poput nespretna uzgajivača, promatramo vanjske oblike i vidljive posljedice, a ne propitkujemo što ih uzrokuje. S pravom je Froebel škole za djecu od četiri ili pet godina nazvao »dječjim vrtovima«. Tako bismo mogli nazivati sve škole, osobito one najbolje, u kojima se uistinu radi na dobrobiti i sreći djece. Mogli bismo ih jednostavno nazvati »vrtovima«, kako bismo ih razlikovali od onih škola u kojima još uvijek vlada gruba i bešćutna stega. Jer u tim suvremenijim i boljim školama, koje slijede froebelijanski ideal, odgojitelji se prema djeci odnose kao dobri vrtlari prema biljkama.

No u svakome dobrom vrtlaru krije se znanstvenik. Znanstvenik promatra prirodu, istražuje njezine zakonitosti i, otkrivajući ih, stječe znanje koje mu omogućuje ne samo da razumije prirodu, nego da ju i preobražava. Suvremeni uzgajivač, koji stvara nove vrste cvijeća i plodova, koji obnavlja šume i, moglo bi se reći, mijenja lice zemlje, svoja je načela preuzeo iz znanosti, a ne iz puke navike. Zato oni čudesni cvjetovi iznimne ljepote, šareni karanfili, veličanstvene orhideje, goleme mirisne ruže bez trnja, kao i mnogobrojni plodovi i druga čuda što su promijenila izgled zemlje, nisu slučajni darovi prirode, nego plod čovjeka koji je znanstveno proučavao biljke. Znanost je ta koja je do-

nijela nove tehnike i znanstveni je duh potaknuo stvaranje prave nadprirode, neizmjerno bogatije i ljepše od one koju danas nazivamo divljom prirodom.

Proučavanje čovjeka

Kad bi se znanost ozbiljno okrenula proučavanju čovjeka, ne bi time samo ponudila nove načine odgoja djece i mladih, nego bi otvorila put dubljemu razumijevanju mnogih ljudskih i društvenih pojava koje su i danas obavijene dubokom tamom.

Temelj odgojne i društvene obnove, koja je u našem vremenu nužna, može se graditi jedino na znanstvenome proučavanju još nepoznatoga čovjeka.

No, kako sam već rekla, na tome putu stoji velika preprjeka. To su predrasude koje su se gomilale stoljećima, učvrstile se i očvrsnule poput golemih ledenjaka, do kojih je gotovo nemoguće doći. Zato je potrebno hrabro istraživanje, prava borba protiv otpora, u kojoj uobičajena znanstvena sredstva (promatranja i pokusi) više nisu dovoljna.

To proučavanje čovjekove duhovne dimenzije, psihologije, postalo je snažan intelektualni pokret koji se širi još od prvih godina ovoga stoljeća. Otkriće podsvijesti pokazalo se iznimno plodnim. U početku se to područje odnosilo na psihički oboljele odrasle osobe, a potom se njegovo djelovanje proširilo i na ljude koje smatramo zdravima. Tek su se u novije vrijeme znanstvenici počeli zanimati i za dječju psihologiju.

Zaključak tih istraživanja bio je zabrinjavajući: gotovo svaki živući čovjek nosi u sebi neku vrstu nesavršenosti. Statistike pritom nedvojbeno pokazuju sve veći broj duševno oboljelih osoba i kriminalaca, sve više djece s poteškoćama u ponašanju te sve izraženiju maloljetničku

delinkvenciju, s teškim posljedicama za cijelo čovječanstvo. Društveni uvjeti koje je stvorila naša civilizacija očito otežavaju normalan razvoj čovjeka. Još uvijek nismo izgradili zaštitu za ljudski duh kakvu imamo za tjelesno zdravlje. Dok danas nadziremo i iskorištavamo Zemljina prirodna bogatstva i izvore energije, ona najvažnija snaga, ljudski um, ostaje zanemarena. I dok su istraženi ponori mračnih prirodnih sila, ponori ljudske podsvijesti ostali su u tami. Čovjekova duševna dimenzija, prepuštena vanjskim okolnostima, postupno se okreće protiv same sebe i postaje razaratelj vlastitih djela.

Zato se može zamisliti opći pokret obnove, s jednim jasnim ciljem, a to je pomoći čovjeku da sačuva unutarnju ravnotežu, psihičko zdravlje i sposobnost snalaženja u stvarnim okolnostima suvremenoga svijeta. Taj se pokret ne veže ni uz jednu naciju ili ikakvo političko opredjeljenje, jer njegova je svrha jednostavna: staviti čovjeka u središte. To je nešto što po svojoj važnosti nadilazi bilo kakvu politiku i nacionalne podjele.

Jasno je da za takav novi pokret više ne mogu biti dovoljni pojmovi starih škola, u kojima se još uvijek podučava na način oblikovan u vremenima bitno drukčijima od našega.

Odgoj i obrazovanje tako postaju društveno i ljudsko pitanje, tema koja se tiče svih. Oni se moraju oslanjati na psihologiju kako bi se sačuvala i zaštitila osobnost pojedinca, a zatim se moraju usmjeriti prema razumijevanju svijeta u kojem živimo. Jer tek osobnost zaštićena od kaosa slučajnosti može postati čovjek svjestan svojega stvarnog mjesta u povijesti svijeta. Nije dakle presudan bilo kakav proizvoljan nastavni plan ili nasumično složen program kakvi danas često oblikuju školstvo. Potreban je nastavni okvir koji čovjeku daje sposobnost da razumije uvjete vlastitoga života u suvremenome društvu, s jednim širokim, cjelovitim pogledom na povijest i na razvoj ljudskoga

života. Uostalom, čemu bi danas znanje služilo kad ne bi pomagalo ljudima da upoznaju svijet kojem se moraju prilagoditi?

Na kraju, pitanja odgoja i obrazovanja mogu se rješavati jedino polazeći od zakonitosti širega, kozmičkog poretka: od onih trajnih, koje se odnose na unutarnju, psihičku izgradnju čovjeka, do onih promjenjivih, koje usmjeravaju društvo tijekom različitih stupnjeva njegova razvoja na Zemlji.

Poštovanje tih temeljnih zakonitosti najdublji je oblik poštovanja. Tek se na toj osnovi mogu razumno prosuđivati i, po potrebi, mijenjati mnogobrojni ljudski zakoni koji se odnose na prolaznost vanjskih oblika društvenoga uređenja.

Naše suvremeno društveno stanje

Danas se često govori o velikoj neravnoteži između gotovo čudesna napretka okoline koju je čovjek stvorio i zaustavljena razvoja samoga čovjeka. Čovjek se tomu svijetu koji je izgradio teško prilagođava, a u tome neskladu trpi i propada. Sile vanjskoga napretka mogu se usporediti s moćnim narodom koji napada slabiji i podjarmljuje ga: kao u davnim, surovim ratovima, poraženi postaje rob.

Danas je cijelo čovječanstvo pokoreno i podređeno vlastitoj okolini, jer pred njom ostaje slabo i nezaštićeno.

To novo ropstvo ubrzano raste i poprima oblike kakvi nikada prije nisu postojali u sukobima između jakih i slabih, pobjednika i poraženih. Nikada ljudska nemoć nije bila veća nego danas.

Zar ne vidite da danas više ništa nije sigurno? Bogatstvo se ne može sačuvati. Novac koji stoji u bankama može nestati u sekundi. Ako ga se pokušava gomilati i skrivati, kao nekoć u srednjem vijeku kada se zakapalo blago

i skrivala imovina, može izgubiti svaku vrijednost i prestati vrijediti kao sredstvo plaćanja. Novac vezan uz jednu državu ne može se iznijeti iz nje, a čovjek, pa i onaj bogat, ne može slobodno živjeti u drugoj zemlji. Zabranjeno je sa sobom nositi novac i dragocjenosti, a na granicama se ljude pretresa i ponižava, kao da je samo posjedovanje imovine zločin. Putuje se koristeći putovnice koje više nisu zaštita, nego preprjeka. Čak i u vlastitoj zemlji čovjek stalno mora nositi osobne isprave, s fotografijom i otiscima prstiju, što se nekoć nije zahtijevalo ni od zločinaca. Bilo je razdoblja u kojima se moglo kupiti samo ono najnužnije za život, i to uz posebne kartice bez kojih nisi mogao dobiti ni kruh. Nekada je to bila tek sudbina najsiromašnijih, onih koji su živjeli od milostinje. Danas nitko nema zajamčenu sigurnost. U svakome trenutku može izbiti besmisleni rat u kojem su svi ugroženi, mladi i stari, žene i djeca. Kuće se bombardiraju, a ljudi se sklanjaju u podzemna skloništa, poput pračovjeka koji su se skrivali u pećinama kako bi se obranili od divljih zvijeri. Hrana može nestati, a milijuni ljudi mogu umirati od gladi i bolesti. Vidimo ljude u dronjcima, gole i iscrpljene, kako umiru promrzli i ukočeni zbog loših vremenskih uvjeta. Obitelji se raspadaju i razdvajaju, a djeca su napuštena i lutaju bez cilja, poput divljaka.

To nije sudbina samo onih poraženih u ratu. Ona pogađa sve. Porobljeno je samo čovječanstvo. A zašto je porobljeno? Zato što su svi ljudi, i pobjednici i poraženi, postali robovi: nesigurni, ustrašeni, puni nepovjerenja i neprijateljstva, prisiljeni braniti se špijunažom i razbojništvom prihvaćajući nemoral kao sredstvo opstanka. Prijevara i krađa poprimaju nove oblike i postaju način preživljavanja ondje gdje ograničenja prelaze granicu razuma. Podlost, prostitucija i nasilje postaju svakodnevica. Duhovne i intelektualne vrijednosti koje su nekoć davale smisao ljudskomu životu

nestaju. Obrazovanje postaje isprazno i zamorno, bez ikakve uzvišenosti. Svodi se na jedan jedini cilj: pronaći posao, i to posao koji je nesiguran i neizvjestan.

I paradoksalno je da to čovječanstvo, zarobljeno u bezimenu ropstvu, neprestano ponavlja, poput isprazne parole, da je slobodno i neovisno. Taj osiromašeni i poniženi narod viče da je suveren. A što zapravo traže ti nesretni ljudi? Kao najveće dobro traže ono što nazivaju demokracijom: mogućnost da narod izrekne svoje mišljenje o načinu na koji se njime upravlja i da sudjeluje na izborima.

No što je glasovanje ako ne svojevrsna ironija: birati one koji vladaju, a oni koji vladaju ne mogu nikoga osloboditi okova koji stežu sve ljude, koji guše svaku djelatnost, svaki nagovještaj i svaku mogućnost izbavljenja.

Gospodar je nevidljiv. Tiranin je svemoćan, gotovo poput božanstva. To je okružje koje proždire čovjeka i uništava ga.

Nedavno su jednomu mladom radniku u pekarskoj industriji, koji je radio na velikome stroju za proizvodnju kruha, zupčanici zahvatili ruku, a potom cijelo njegovo tijelo i smrskali ga. Nije li to preslika propasti čovječanstva, nesvjesna i prepuštena vlastitoj sudbini? Naše okružje nalikuje tomu stroju: golemo je, moćno, sposobno proizvesti nevjerojatne količine hrane, dok radnik koji biva zahvaćen i samljeven utjelovljuje nespremno i nepromišljeno čovječanstvo, ono koja strada upravo od onoga što bi mu trebalo donositi blagostanje. To je slika velike neravnoteže između čovjeka i njegova okružja. Iz te se neravnoteže čovječanstvo mora izbaviti osnažujući se iznutra, razvijajući svoje vrijednosti, oslobađajući se vlastite zaslijepljenosti i postajući svjesno vlastite snage.

Čovjek mora sabrati sve svoje životne vrijednosti i svoje snage, razviti ih i pripremiti se za vlastito oslobođenje. Nije više vrijeme da se ljudi međusobno bore, da se nadmeću i nastoje nadvladati jedni druge. Na čovjeka treba gledati

isključivo s namjerom da ga se uzdigne, da ga se oslobodi bespotrebnih okova koje sam sebi nameće i koji ga vuku prema ponoru bezumlja. Prava neprijateljska snaga leži u čovjekovoj nemoći pred vlastitim djelima, u zastoju razvoja čovječanstva. Da bi se ta nemoć nadvladala, bilo bi dovoljno da se čovjek suprotstavi i da se drukčije postavi prema okružju koje je samo po sebi sposobno stvarati obilje i sreću.

Riječ je o općoj preobrazbi koja od čovjeka ne traži ništa drugo nego da uzdigne vlastite vrijednosti te da postane gospodar, a ne žrtva okružja što ga je sam stvorio.

Zadaća nove pedagogije

Možda vam se čini da smo se udaljili od početne teme odgoja i obrazovanja. No ovo prividno skretanje zapravo treba otvoriti nove puteve kojima sada moramo poći.

Kao što se u bolnici pomaže bolesniku da ozdravi i nastavi živjeti, tako je danas potrebno pomoći čovječanstvu da se spasi. U toj smo zadaći svi pozvani biti poput medicinskih tehničara u bolnici koja obuhvaća čitav svijet.

Treba shvatiti da se teškoća ne svodi samo na škole kakve danas postoje. Nije riječ ni o pojedinim odgojnim metodama, bilo da su one praktičnije ili više teorijske, filozofske ili primjenjivije.

Ili obrazovanje sudjeluje u općemu pokretu oslobađanja, pokazujući kako se čovječanstvo može zaštititi i uzdići, ili pak postaje poput organa koji je, zbog dugotrajna nekorištenja tijekom razvoja, zakržljao.

U naše se vrijeme, kako smo već spomenuli, pojavljuje novi znanstveni pokret. On se zasad očituje u raspršenim i nepovezanim ishodima, ali teži se u budućnosti sjediniti u cjelinu.

Taj se pokret, međutim, ne javlja ponajprije u odgojnome i obrazovnom području, nego prije svega u području psihologije. Čak ni u samoj psihologiji on nije nastao iz pedagoške potrebe, odnosno iz nastojanja da se upozna čovjeka kako bi ga se moglo odgajati, nego iz nužde da se suoči s ljudskom patnjom i poremećajima, osobito kod odraslih. Zato se nova psihologija rodila u medicini, a ne u obrazovanju. Ta se psihologija »bolesnoga čovječanstva« potom proširila i na djecu, koja često djeluju nemirno i nesretno, s potisnutim životnim snagama iskrivljenima u različite oblike neprilagođenosti.

U svakom slučaju, riječ je o znanstvenome pokretu koji nastaje kako bi se barem donekle zaustavilo širenje zla te kako bi se zbunjenim i izgubljenim ljudima ponudio kakav lijek. Upravo se na taj pokret mora osloniti i odgojno i obrazovno područje.

Vjerujte mi da pokušaji takozvanoga suvremenog odgoja i obrazovanja, koji djecu žele tek osloboditi navodnih potisnutosti, nisu pravi put. Pustiti učenike da rade što god žele, zabavljati ih lakim i površnim aktivnostima, gotovo ih vraćati u neko »prirodno« stanje... To nije dovoljno. Svrha nije puko oslobađanje od pojedinih stega, nego *ponovna izgradnja*, a izgradnja zahtijeva sustavno oblikovanje istinske »znanosti o ljudskom duhu«. To je posao koji zahtijeva strpljenje, utemeljen na istraživanju, u kojemu trebaju sudjelovati tisuće ljudi predanih tomu cilju.

Ali oni koji sudjeluju u toj obnovi moraju biti vođeni velikom idejom. Ona nadilazi političke ideale koji su nastojali popraviti društvo baveći se ponajprije materijalnim uvjetima života pojedinih skupina ljudi, potlačenih nepravdom i siromaštvom.

Ovdje je riječ o općemu i sveobuhvatnom idealu: o oslobođenju cijeloga čovječanstva. Taj put oslobađanja i uzdizanja čovjeka zahtijeva dugotrajan, strpljiv i ustrajan rad.

Pogledajmo druga znanstvena područja. Koliko ljudi radi u zatvorenim laboratorijima promatrajući stanice pod mikroskopom i otkrivajući čudesne zakonitosti života? Koliko ih u kemijskim laboratorijima ispituje reakcije i otkriva tajne tvari? Koliko ih nastoji razumjeti i ovladati kozmičkim energijama kako bi ih stavili u službu čovjeka? Upravo su ti mnogobrojni, tihi, strpljivi i predani radnici omogućili napredak društva.

Nešto slično, kako smo već rekli, potrebno je učiniti i za čovjeka. No ideal, cilj kojemu treba težiti, mora biti zajednički svima. Taj ideal treba dovesti do ostvarenja one misli o čovjeku koju nalazimo u religijskim tekstovima, a koju možemo jednostavno preoblikovati ovako: upoznaj samoga sebe i svoju vrijednost, napreduj u okružju u kojemu živiš, punomu mogućnosti i bogatom, i preuzmi odgovornost za njega.

Netko će reći: »Sve je to lijepo i poticajno, ali zar ne vidite da djeca u međuvremenu odrastaju, a mladi postaju odrasli ljudi? Ne možemo čekati da se znanstvena razrada dovrši jer će dotad čovječanstvo propasti.«

Na to odgovaram: nije potrebno istraživanja privesti kraju. Dovoljno je razumjeti temeljnu ideju i početi djelovati u skladu s njom.

Jedno je već sada jasno, a to je da se pedagogija više ne smije voditi, kao nekada, zamislima pojedinih filozofa i filantropa koje su često proizlazile iz osobne pobožnosti, suosjećanja ili dobrotvornosti. Pedagogija se mora ponovno utemeljiti na psihologiji, i to psihologiji primijenjenoj na odgoj i obrazovanje, kojoj s pravom treba dati posebno ime: *psihopedagogija*.

U tome će se području tek mnogo toga otkriti. Nema sumnje da će, dokle god je čovjek još nepoznat i potisnut, njegovo oslobađanje donijeti iznenađujuća otkrića. Upravo se na tim spoznajama moraju temeljiti odgoj i obrazova-

nje, kao što se opća medicina oslanja na prirodne snage ozdravljenja, a higijena na poznavanje fiziologije, odnosno na razumijevanje prirodnih tjelesnih funkcija.

Pomagati životu prvo je i osnovno načelo.

A tko nam može pokazati prirodne puteve razvoja čovjekove psihe ako ne samo dijete, naravno pod uvjetom da mu dopustimo da se slobodno izrazi? Upravo zato dijete postaje naš prvi učitelj ili, još točnije, njegov životni zamah, njegova unutarnja snaga, vođena zakonima prirode koji djeluju nesvjesno. To nije ono što mi nazivamo »djetetovom voljom«, nego duboka, tiha sila koja upravlja njegovim razvojem.

Mogu bez zadrške reći da do tih spoznaja nije teško doći. Teškoće leže u starim predrasudama odraslih prema djeci, u slijepomu nerazumijevanju i velovima tajni koje smo sami stvorili, u odgoju koji je proizvoljan, oslonjen samo na ljudsko rasuđivanje, a još više na nesvjesni egoizam i potrebu za vlasti. Tako se zaklanjaju vrijednosti mudre prirode.

Naš doprinos, ma koliko bio malen, još nedovršen i možda znanstveno podcijenjen, ipak može poslužiti jednomu, a to je da se razotkrije velika preprjeka predrasuda koje lako mogu poništiti doprinos našega izdvojenog iskustva.

Kad bismo uspjeli barem dokazati da te predrasude postoje, već bismo učinili nešto općevrijedno i trajno.

Sadržaj

Urednikova riječ 5

Uvod

PREDRASUDE I MAGLICE

Proturječja 9
Što je montessorijska metoda? 12
Nepoznati čovjek 13
Proučavanje čovjeka 16
Naše suvremeno društveno stanje 18
Zadaća nove pedagogije 21

1.

OTKRIĆE PRIRODNOGA REDA U DJETETU I PREPRJEKE NJEGOVU RAZVOJU

Otkrića i preprjeke 27
Ranija otkrića 33
Mentalna struktura djetinjstva 34
Mneme (pamćenje) 36
Disciplina 37
Red i dobrota 42
Zdravlje i razvojna odstupanja 43
Temelji razvoja 45
Odgoj koji proširuje 47

2.

PREDRASUDE O DJETETU U ZNANOSTI I ODGOJU

Usvajanje znanja 51
Društveno pitanje djeteta 58
Ombius 65

3.

MAGLICE

Čovjek i životinje 71
Zadaća djeteta 74
Duhovni embrij 77
Um koji upija 78
Prilagodba 82
Dodir sa svijetom 85
Zaključci 88

Dodatak

SVJETSKA NEPISMENOST

[*Pitanje nepismenosti danas se ponovno nameće…*] 93